

EBRD COVID-19 Dayanıklılık Çerçevesi - Yerel Çevresel ve Sosyal Değerlendirme Eğitim Programı

PK5-: Arazi Edinimi, Arazi Kullanım Kısıtlamaları ve Gönülsüz Yeniden yerleşim - ÇSDD Rehber Dokümanı

Giriş

PK5, arazi kullanımının yanı sıra, varlıkların ve doğal kaynakların erişimine getirilen kısıtlamalar da dahil olmak üzere, Projenin arazi edinimiyle ilgili etkilerini ele alır. Proje, insanların fiziksel olarak yer değiştirmesine (tehcir, toprak kaybı veya konut kaybı) ve/veya ekonomik değişime (gelir kaynaklarının veya başka geçim kaynaklarının kaybına yol açan toprak kaybı, toprakların kullanımına, varlıkların ve doğal kaynakların erişimine getirilen kısıtlamalar) neden olabilir.

Zorunlu arazi edinimi, sadece müzakere sürecinden sonra son çare olarak kullanılsa dahi, etkilenen kişilerin veya toplulukların arazi edinimine ya da arazi kullanımına ve diğer varlıklara ve doğal kaynaklara getirilen kısıtlamaları reddetme hakkı olmadığına, yeniden yerleşimin zorunlu olduğu kabul edilir.

Düzgün yönetilmediği takdirde, zorunlu yeniden yerleşim etkilenen kişilerin ve toplulukların uzun vadeli zorluklar yaşamasına, fakirleşmesine ayrıca yeniden yerleştirildikleri alanlarda çevresel hasara ve olumsuz sosyoekonomik etkilere yol açabilir.

Arazi edinimini içeren Projelerde, yeniden yerleşim planlarının eksik ya da yetersiz yapılmasından ve insanların taşınmasının gecikmesinden dolayı sık sık gecikme yaşanır.

Tek bir projenin spesifik özelliklerinden bağımsız olarak, herhangi bir Çevresel ve Sosyal Durum Değerlendirmesinin (ÇSDD) genel amacının aşağıdakiler olduğuna dikkat edilmelidir:

- Müşterinin mevcut faaliyetleriyle ve teklif edilen Projeye ilişkili, önemli olma potansiyeli taşıyan, mevcut ve gelecekteki olumsuz çevresel ve sosyal etkileri belirlemek ve değerlendirmek;
- yürürlükteki yasalara ve EBRD'nin Çevresel ve Sosyal Politikasına (2019) uygunluğu değerlendirmek;
- olumsuz etkileri önlemek veya en aza indirmek ve azaltmak için gerekli tedbirleri belirlemek; ve
- Projenin ve mevcut faaliyetlerin çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğini artıracak olanlar dahil olmak üzere potansiyel çevresel ve sosyal fırsatları belirlemek.

ÇSDD süreci, Projenin ölçeği ve büyüklüğünün yanı sıra Projeye ilişkili çevresel ve sosyal riskler ve etkilerle orantılı olmalıdır. ÇSDD'de, Müşterinin faaliyetlerinin,

Projenin ve proje döngüsünün ilgili aşamalarının (örneğin inşaat öncesi, inşaat, işletme ve hizmetten çıkarma veya kapatma ve eski haline döndürme) tüm doğrudan ve dolaylı çevresel ve sosyal etkileri ve sorunlar bütüncül bir şekilde ele alınacaktır. PK 5'e ilişkin rehberlik ÇSDD kapsamındaki üç görevin her biri için sunulmaktadır:

Görev 1 - Mevcut belgelerin gözden geçirilmesi

Aşağıdaki belgeler gözden geçirilmek üzere müşteriden talep edilmelidir:

- Projenin yeri için uygun araziye belirleyen, doğrusal projelere ilişkin topoğrafik araştırmaların sonuçları veya güzergah raporları;
- belirlenmiş arazilerin mevcut maliklerini gösteren kadastro araştırmalarının sonuçları; etkilenen insanları ve varlıkları tanımlayan nüfus sayımı ve varlık envanterleri;
- değerlendirme kayıtları, arazi edinim anlaşmaları ve tazminat kayıtları;
- çevresel ve sosyal etki değerlendirmesi raporları;
- arazi edinimi ve yeniden yerleşim faaliyetleri hakkında açıklanan bilgilere ve yapılan istişarelere ilişkin kayıtlar; ve
- arazi edinim ve yeniden yerleşim planları veya çerçeveleri.

EBRD etkilenen kişileri üç kategoriye ayırmaktadır:

Kategori 1: Arazi veya varlıklar üzerinde resmi olarak yasal hakları bulunan kişiler (ulusal mevzuat kapsamında kabul edilen zilyet ve geleneksel haklar dahil olmak üzere)

Kategori 2: sayım sırasında arazi veya varlıklar üzerinde resmi yasal hakları bulunmayan, ancak arazi veya varlıklar üzerinde ulusal yasalarca tanınan ya da tanınabilecek şekilde hak iddia eden kişiler; veya

Kategori 3: işgal ettikleri veya kullandıkları arazi veya varlıklar üzerinde kabul edilebilir bir yasal hakkı ya da iddiası olmayan kişiler.

Performans Koşulu 5'in yeniden yerleşim konusundaki bazı şartlarının ulusal mevzuattan önemli ölçüde farklı olması genellikle karışıklığa ve itirazlara yol açabilmektedir. Müşterin, yeniden yerleşim planlama sürecinde PK5 ve ulusal mevzuat arasındaki farkları araştırması ve bu farklılıklar konusunda ne yapılması gerektiğini belirlemesi önemlidir.

PK5'in ulusal mevzuattan ayrıldığı noktalar arasında aşağıdakilerin şart koşulması da yer almaktadır:

- yeniden yerleşim planlama belgesi hazırlanması;
- Kategori 2 ve Kategori 3 kapsamındaki etkilenen kişilerin haklarının tanınması;
- geleneksel ve/veya örfi olarak kullanılan topraklara, varlıklara ve doğal kaynaklara erişime ilişkin tazminat verilmesi;
- varlıkların değerinin "tam yenileme maliyeti" üzerinden belirlenmesi; bu değerlendirme yönteminde, tazminat varlıkların yerine yenisini koymaya yetecek miktarın üzerine, varlığın yerine yenisinin konmasıyla ilişkili işlem masrafları da eklenir;

- mümkün olan durumlarda, nakit tazminattan ziyade kaybedilen toprakların, varlıklara ve doğal kaynaklara erişimin yerine araziye dayalı tazminat sunulması;
- arazinin ve diğer varlıkların tazmin edilmesinin yanı sıra etkilenen kişilerin geçim kaynaklarını eski haline getirecek tedbirler alınması;
- savunmasız grupların da mutlaka içinde yer aldığı paydaş gruplarıyla istişarede bulunulması;
- toplumsal cinsiyet ve insan hakları konularının ele alınması;
- savunmasız kişilerin projeden orantısız bir şekilde etkilenmemelerini sağlamak için bir dizi destek önlemi sunulması;
- bir şikayet mekanizmasının mevcut olması;
- etkilenen kişilerin bir uyuşmazlığı çözmek için kanun yoluna başvurmayı istemeleri halinde bu kişilere hukuki destek ve başka tür destekler sağlanması; ve
- geçim kaynaklarının ve yaşam standartlarının iyileştirildiğini veya asgari olarak yerinden edilme öncesi seviyelere getirildiğini gösterebilmek için bir izleme ve değerlendirme çerçevesinin oluşturulması.

Müşteriyle bu önemli farklılıklar hakkında konuşmak zor olabilir, zira Müşteri daha önce yeniden yerleşim içeren Projeleri ulusal mevzuatta yer alan şartların ötesine geçmeye ihtiyaç duymadan tamamlamış olabilir. Görev 2 sırasında, Müşteriye PK5'in hedefleri hakkında kısa bir sunum yapmaya ve EBRD koşullarının başka projelere nasıl uygulandığına ilişkin örnek vaka çalışmaları sunmaya zaman ayırmak yararlı olabilir, böylece Müşteri bu farklılıklar konusunda bir şey yapması gerektiğini ve bunların tüm Projelerde uygulandığını anlayabilir.

Müşterinin belgeleri, arka sayfadaki tabloda özetlenmiş yürürlükteki ilgili ulusal mevzuat ve EBRD koşullarıyla karşılaştırılmalıdır.

PK5 Koşulu	Dikkate alınacak konular
Proje, kişilerin yer değiştirmesine neden olarsa, değerlendirme sürecinde yerinden edilen kişilerin temel sosyoekonomik koşullarının yanı sıra potansiyel risk ve etkiler belirlenecektir.	Müşterinin yeniden yerleşim planlarını hazırlamak için kullandığı veriler kaç yıllık ve bu veriler hala geçerli mi? <i>NOT: plan henüz uygulanmaya başlamamışsa bu veriler en fazla 12 ay öncesine ait olmalıdır.</i>
Değerlendirme sonucunda, Projenin insanların ve/veya toplumların fiziksel ve ekonomik olarak yerinden edilmesiyle ilişkili maddi riskler ve etkiler içerebileceğinin belirlenmesi durumunda, Müşteri, etki azaltma hiyerarşisine uygun olarak yerinden edilmiş insanların üzerindeki etkilere yönelik tedbirler geliştirmek ve uygulamak amacıyla bir yeniden yerleşim planlama belgesinin hazırlanmasına yardımcı olacak yeniden yerleşim uzmanından/uzmanlarından faydalanacaktır.	Müşteri tecrübeli ve nitelikli uzmanlarla görüşmüş mü? Uzmanların, yeniden yerleşim planlama belgelerinin uluslararası finans kurumlarının standartlarına göre hazırlanması konusunda tecrübesi var mı?
Müşteri, fiziki yer değiştirmeyi ve/veya ekonomik değişimi önlemek veya en azından etkisini mümkün olduğunca hafifletmek için uygun alternatif proje tasarımlarını ve alanlarını göz önünde bulunduracaktır.	Yerinden edilmenin önlendiğini veya mümkün olduğunca en aza indirildiğini gösteren kanıtlar neler? Yerinden edilmeyi önlemek veya en aza indirmek için Projenin tasarımında herhangi bir değişiklik yapılmış mı?
Müşteri zorla tahliye başvurmayacaktır.	Hiç zorla tahliye yapılmış mı?

PK5 Koşulu	Dikkate alınacak konular
Müşteri, satıcının rızası olmadan araziye erişmesini sağlayacak yasal imkanlara sahip olsa bile, arazi haklarını müzakere ederek, anlaşma yoluyla edinmeye çalışacaktır.	Müşteri, arazi maliklerinin/arazi kullanıcılarının arazi haklarını, müzakere ederek anlaşma yoluyla elde etmeye çalışmış mı? Müzakere sürecinin sonucunu gösteren kayıtlar var mı?
Müşteri savunmasız gruplar üzerindeki etkileri tespit edecek, değerlendirecek ve ele alacaktır.	Müşteri Projenin savunmasız gruplar üzerindeki etkisini belirlemek için bir analiz yapmış mı? Savunmasız grupların katılımını sağlayacak düzenlemeler yapılmış mı? Müşteri, savunmasız grupların ihtiyaçlarını yansıtacak şekilde tazminata ve geçim kaynaklarını eski haline getirmeye yönelik tedbirler almış mı? Alınan tedbirler için yeniden yerleşim planlarında bütçe ayrılmış mı?
Fiziksel yer değiştirme veya ekonomik olarak değişim sürecinin, mevcut durum etütleri, etki değerlendirmesi, etki azaltma ve izleme süreçleri boyunca dikkate alınması gereken belirli toplumsal cinsiyet boyutları vardır.	Müşteri, kayıt dışı olanlar da dahil olmak üzere kadınların ve erkeklerin geçim kaynaklarındaki farklılıkları belirlemek için hane içi bir analiz gerçekleştirmiş mi? <i>NOT: kayıt dışı geçim kaynakları, kişilerin veya toplulukların, tapu, yasal izin, sosyal güvenlik, iş sözleşmesi olmadan faaliyet gösterdiği ve toprak ve balık avlama alanları gibi doğal kaynaklara erişmelerine bağlı olan kaynaklardır.</i> Kadınların arazi, ortak topraklar ve diğer varlıklar üzerinde sahip oldukları haklar incelenmiş mi? Yeniden yerleşim planlarında, yeniden yerleşimin kadınların iş yapma yeteneği üzerindeki etkisinin bir analizi yapılmış mı? Tazminat planı, kadınların faaliyetlerine, nakit tazminat dağıtımında eşitliğe ve mülk sahipliğindeki paylarına dair toplumsal cinsiyet meselelerini yansıtıyor mu?

PK5 Koşulu	Dikkate alınacak konular
İstişare sürecinde, kadınların fikirleri de dinlenecek; yeniden yerleşim planları yapılırken ve uygulanırken kadınların çıkarları da dikkate alınacaktır.	Yeniden yerleşim planlarında, kadınların katılımını sağlamak için özel bir düzenleme yapılmış mı?
Tazminat mekanizmaları, nakit yerine ikame arazi verilmesi veya kullandıkları varlıklara ve doğal kaynaklara alternatif erişim sağlanması konusunda kadınların ve erkeklerin tercihleri incelenecek ve belgelenecektir.	Hem erkeklerin hem de kadınların tazminatla ilgili tercihleri araştırılmış ve belgelendirilmiş mi?
Mevcut tarımsal faaliyetlerin iyileştirilmesi, beceri eğitimi, krediye erişim, girişimcilik ve iş fırsatları gibi geçim kaynaklarının iyileştirilmesi veya eski haline getirmesine yönelik destekler, erkek ve kadınlara eşit olarak verilecek ve bu destek paketleri erkek ve kadınların ihtiyaçlarına göre düzenlenecektir.	Geçim kaynaklarının iyileştirilmesine ya da eski haline getirilmesine yönelik tedbirler kadınlara ve erkeklere eşit olarak sunuluyor mu?
Müşteri, Projenin fiziki yer değiştirmeye veya ekonomik değişime yol açması durumunda, etkilenen kişilerin mevcut durumunu belirlemek için sosyoekonomik koşulları araştıracaktır. Bu tür araştırmalarda niteliksel ve niceliksel yöntemler birlikte kullanılacak ve araştırmaların yöntemi etkilenen kişilerin içinde bulunduğu durumun sosyal ve ekonomik açıdan izlenmesini kolaylaştıracak şekilde tasarlanacaktır.	Müşteri, etkilenen toplulukların ve insanların sosyal ve ekonomik bir profilini hazırlamış mı? Evet ise, araştırma örneklemi Projenin araştırma evrenini temsil edecek büyüklükte mi? Yanıt "Evet" ise, hazırlanan sosyal ve ekonomik profil, cinsiyet ve yaşa göre ayrıştırılmış verileri, Projeden etkilenen geçim kaynaklarını, bu geçim kaynaklarının etkilenen insanlar açısından önemini, etkilenen bölgedeki arazi kullanım rejimlerini, toplumsal cinsiyete yönelik riskleri ve savunmasız grupların bir listesini içeriyor mu?

PK5 Koşulu	Dikkate alınacak konular
Müşteri, (i) Projeden etkilenen kişileri tespit etmek; ve (ii) kimlerin tazminat ve destek almaya uygun olacağını belirlemek için Projeden etkilenen kişilerin sayımını gerçekleştirecektir. Nüfus sayımında, o sırada Proje alanında bulunamayan mevsimlik kaynak kullanıcıları da dikkate alınacaktır.	Nüfus sayımı yapılmış mı? Nüfus sayımında, çobanlar veya mevsimlik tarım işçileri de dahil olmak üzere, yıl boyunca mevcut olan tüm resmi ve gayri resmi arazi kullanıcıları dikkate alınmış mı? Nüfus sayımında orada bulunmayan toprak malikleri ve hissedarları, mevsimlik kullanıcılar, ya da mülkiyeti çatışmalı olan yerler tespit edilmiş mi?
Müşteri, arazi, yapılar, ürünler, toplulukların faydalandığı imkanlar ve doğal kaynaklar dahil olmak üzere, Projeden etkilenen tüm taşınmaz varlıkların bir envanterini çıkaracaktır. Bu envanter daha sonra bu varlıkların kıymet takdiri yapılırken kullanılacaktır.	Envanter çıkarılırken, binalar, ürünler, doğal kaynaklar, sulama sistemleri, içme suyu boruları gibi kamu altyapıları, biçilen meralar gibi ortak kullanılan alanları da içeren tüm taşınmaz varlıklar hakkında bilgi toplanılmış mı? Envanterde, mevcut tesislerin durumunu ve mevcut herhangi bir hasarı belgeleyen bir fotoğraf veya video kaydı var mı?
Müşteri, tazminat ve destek paketlerinin kesinleşmesi için (i) yürürlükteki mevzuatta öngörüldüğü şekilde veya (ii) sayımın veya envanterin tamamlanma tarihini (hangisi daha sonra ise) kesim tarihi olarak belirleyecek ve bu tarihi tebliğ edecektir.	Müşteri malik ve taşınmazların tespiti için bir kesim tarihi belirlemiş mi? Kesim tarihi, nüfus sayımının veya envanterin tamamlandığı tarih ile aynı mı yoksa ulusal mevzuata göre mi tespit edilmiş? Kesim tarihinin amacı etkilenen kişi ve topluluklara açıklanmış mı? Böyle bir açıklama yapıldığını gösteren paydaş katılım kayıtları mevcut mu?
Taşınmazların kıymet takdiri tam yenileme maliyeti üzerinden ve nitelikli değerlendirme uzmanları tarafından yapılacaktır. Tam ikame maliyetini tespit etmek için kullanılan değerlendirme yöntemi belgelendirilecek ve ilgili yeniden yerleşim planlarına dahil edilecektir.	Tazminat hesaplama yöntemi EBRD'nin 'tam ikame maliyeti' tanımında yer alan tüm faktörleri içeriyor mu? İkame maliyetini hesaplama yöntemi, yeniden yerleşim planlarında açıkça tanımlanmış mı? Taşınmazların değerlemesi gerekli vasıfları haiz bağımsız uzman tarafından mı gerçekleştirilmiş?
Müşteri, tazminat almaya uygunluk kategorisinden bağımsız olarak, fiziksel olarak yerinden edilen kişilere, yeniden yerleşim yardımı sağlayacak ve ekonomik olarak değişime uğramış kişilere ise geçim kaynaklarının iyileştirilmesinde veya eski haline getirilmesinde yardım edecektir.	Yeniden yerleşim planlama belgeleri gerekmesi durumunda üç kategoride de yer alan Projeden etkilenen kişiler için tazminat içeriyor mu?

PK5 Koşulu	Dikkate alınacak konular
Tazminat fiziksel yer değişimi veya ekonomik değişimden ya da araziye veya varlıklara erişimin kısıtlanmasından önce verilecektir.	Fiziki yer değiştirme veya ekonomik değişim söz konusu mu veya taşınmazlara erişim kısıtlaması başlatılmış mı? Yanıt "Evet" ise, etkilenen kişilere önceden nakdi veya aynı tazminat ödemesi yapılmış mı? Bunu desteklemek için hangi kanıtlar mevcut?
Yerinden edilmiş kişilerin geçimleri toprağa dayalıysa veya etkilenen arazi ortak mülkiyet ise, bu kişiler açısından uygun ya da kabul edilebilir olmadığı kanıtlanmadıkça, aynı tazminat (benzer bir arazi) teklif edecektir.	Proje arazi temelli geçim kaynaklarını etkiliyorsa, Müşteri benzer nitelikte araziye tazminat olarak teklif etmiş mi? Değilse, bu yaklaşımı haklı göstermek için verilen gerekçeler geçerli mi? Arazi temelli tazminat teklif edildiğini gösteren paydaş katılım kayıtları var mı?
Bazı durumlarda, proje tarafından kullanılacak arazinin bir bölümünün veya tamamının, tam tazminat ödemesi yapılmaksızın gönüllülük esasına dayalı olarak bağış şeklinde verilmesi teklif edilebilir.	Proje için böyle bir durum söz konusu mu? Yanıt Evet ise, Müşterinin PK5 paragraf 35'te belirtilen sekiz koşulu karşıladığından emin olun.
Projede sosyal tesislerin, altyapı hizmetlerinin veya kamu imkanlarının kaybının söz konusu olması ya da bunlara erişimin ortadan kalkması durumunda Müşteri, uygun alternatifleri tespit etmek ve bunlar üzerinde mutabakata varmak için etkilenen toplulukla ve ilgili hükümet paydaşlarıyla istişarede bulunarak bunları daha iyi ya da benzer düzeyde bir hizmet sağlayacak şekilde ikame edecektir.	Proje için böyle bir durum söz konusu mu? Yanıt Evet ise, Müşteri onları ikame etmiş mi veya alternatiflerin temin edilmesi hususunda mutabakata varmış mı?
Müşteri, PK10'da belirtilen ilkelere ve süreçlere uygun bir şekilde, yeniden yerleşim planlarının hazırlanması ve uygulanması sırasında ev sahibi topluluklar da dahil olmak üzere etkilenen kişiler ve topluluklarla anlamlı istişarede bulunacak ve bu istişare sırasında ilgili bilgiler açıklanacaktır.	Yeniden yerleşim planlarının hazırlanması sırasında, etkilenen kişilerin ve toplulukların bu sürece katıldığını gösteren kanıtlar neler? <i>NOT: Sürece katılanlar arasında erkekler, kadınlar, savunmasız gruplar ve diğer paydaşlar yer almalıdır.</i> Etkilenen kişiler, kendilerine sunulan yeniden yerleşim seçeneklerinin farkında mı (bu seçenekler arasında genellikle nakit tazminat veya benzer nitelikte bir arazi verilmesi ve geçim kaynaklarının eski hale getirilmesine yönelik tedbirler yer alabilir)? Yeniden yerleşim planları, yerel dilleri ve gelenekleri yansıtan bir biçimde ve kültürel olarak uygun bir şekilde kamuya açıklanmış mı?

PK5 Koşulu	Dikkate alınacak konular
Müşteri, arazi edinimi ve yeniden yerleşim sürecinin mümkün olan en erken safhasında ve en geç nüfus sayımından önce; yerinden edilmiş kişilerin (ya da başkalarının) tazminat, taşınma veya geçim kaynaklarının eski haline getirilmesiyle ilgili endişelerine zamanında yanıt vermek için etkili bir şikayet mekanizması kuracaktır.	Müşteri bir şikayet mekanizması tesis etmiş mi? Şikayet mekanizması etkilenen kişi ve topluluklara nasıl anlatılmış? Mekanizma kullanılıyor mu ve şikayetleri kabul etmek, soruşturmak ve yanıtlamak için nasıl bir süreç söz konusu?
Müşteri, çevresel ve sosyal değerlendirme aşamasında belirlenen riskleri ve etkileri ele almak amacıyla Projeye ilişkili risk ve etkilerle orantılı bir yeniden yerleşim planı hazırlamalıdır:	Yeniden yerleşim planlarında • önerilen Proje hakkında güncel ve güvenilir bilgilerin, Projenin yerinden edilen kişiler üzerinde oluşturabileceği etkilerin; • her bir kayıp kategorisine ve her etkilenen kişi grubuna ilişkin tazminat haklarını (nakdi veya ayni) tanımlayan bir hak matrisinin; • tespit edilen tüm etkiler için uygun nakdi/ayni tazminat ve geçim kaynaklarının eski haline getirilmesine ilişkin tedbirlerin; • başta etkilenen kişiler olmak üzere bu konuda açıklanan bilgilerin ve yapılan istişarelerin; • yeniden yerleşim için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin; • izleme ve değerlendirme gerekliliklerinin; ve • gerçekçi bir bütçe ve uygulama programının yer aldığını kontrol etmek için bu planlar ayrıntılı olarak gözden geçirilmelidir:
Arazi edinimi ve yeniden yerleşim söz konusu olduğunda, Proje özel sektöre ait olsa dahi, devletin bazı sorumluluklar üstlenmesini gerektirebilir.	<i>NOT: Projede devlete de sorumluluk düşüyorsa, yeniden yerleşim planlama belgelerinin PK5 paragraf 46 hükümleri ile uyumlu olup olmadığını kontrol edin.</i>
Müşteri, yerel mevzuat ve devletin uygulamaları ile PK5'in koşulları arasındaki boşlukları belirlemekten sorumludur.	Müşteri, PK5 ile ulusal mevzuat arasındaki boşlukları ve bu boşlukların kapatılması için yapılması gerekenleri tespit edip, belgelendirmiş mi?
Müşteri, yeniden yerleşim planının uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek için prosedürler oluşturacak ve planın uygulanması sırasında, bu PK'nin hedeflerine ulaşmak için gerekirse düzeltici tedbirler alacaktır.	Müşteri bir dizi izleme ve değerlendirme göstergesini tespit etmiş ve tanımlamış mı? Yeniden yerleşimin mevcut durumu bu göstergeler kullanılarak düzenli olarak raporlanıyor mu?

PK5 Koşulu	Dikkate alınacak konular
Müşteri, aynı ya da daha yüksek değerde, özellikleri eşdeğer veya daha iyi olan, konum açısından avantajlı, mülkiyet teminatı olan ikame bir mülk seçeneğinin mümkün olmadığına ya da etkilenen kişilerce kabul edilmediğinin kanıtlanması halinde fiziksel olarak yerinden edilmiş kişilere ikame maliyeti üzerinden nakit tazminat teklif edecektir.	Müşteri, fiziksel yerinden edilme söz konusu olduğunda, etkilenen kişilere mülkiyetlerinin yerine yenisini koymak için, mülkiyet teminatı da olan uygun seçenekler sunmuş mu?
Yerlerinden edilen kişiler için inşa edilen yeniden yerleşim sahaları asgari olarak yeterli barınma imkanları, en azından yer değiştirme öncesindeki eşdeğer yaşam koşulları ve hizmetlere erişim imkanları ve geçim kaynaklarının iyileştirilmesi veya en azından yeniden tesis edilmesi için sürdürülebilir ve maliyet etkin fırsatlar sunulacaktır.	Yeniden yerleşim planlarında, taşınma maliyetlerine ve yeni evlere altyapı hizmetlerinin götürülmesine dair bir bütçe ayrılmış mı?
Taşınma maliyetleri ve yeni evlere altyapı hizmetlerinin yeniden bağlanması maliyeti Müşteri tarafından karşılanacaktır.	Yeniden yerleşim planlarında taşınma maliyetinin karşılayacak bir yardıma yer verilmiş mi?
Projelerin geçim kaynaklarını veya elde edilen gelirleri etkilemesi durumunda Müşteri, etkilenen kişilerin gelirlerini ya da geçim kaynaklarını iyileştirecek ya da en azından eski haline getirecek tedbirler planlamalıdır.	Geçim kaynaklarını eski haline getirmeye yönelik tedbirler tanımlanmış mı? Bu tedbirlerin tasarlanması sırasında, etkilenen kişiler de sürece aktif olarak katılmış mı?

Görev 1 sırasında alınan tüm belgelerin incelenmesinden sonra bir soru listesi hazırlanmalıdır. Bu eğitim programında Modül 1'de sunulan 'Görev 1 Temel Bulgular' formatını kullanın.

Görev 2 - Saha ziyareti ve görüşmeler

Saha ziyareti ve müşteri temsilcileriyle yapılan görüşmeler, Görev 1 sırasında hazırlanan soru listesi hakkında konuşma fırsatı olarak görülmelidir. Görev 2 sırasında aşağıdakilerle görüşmeniz gerekebilir (bu toplantılar önceden organize edilmelidir):

- **Proje Direktörü** - ziyaretinizin amacını ve kapsamını kısaca anlatın, görüşmeniz gereken diğer müşteri temsilcileriyle görüşmeyi talep edin ve verdikleri destek için teşekkür edin; ve
- **Proje Yöneticisi** – arazi ediniminin ve Projenin mevcut durumunu, o güne kadar hazırlanmış olan yeniden yerleşim planlarının ayrıntılarını konuşun ve saha ziyareti sırasında görüşmek için etkilenen kişiler arasından rasgele bir seçim yapmanıza yardım etmelerini isteyin.
- **Çevresel ve Sosyal Yönetici / Arazi Edinim Ekibi** - proje ve arazi edinimi

konusunda karşılaştıkları zorluklar hakkında sorular sorun, aldıkları şikayetler hakkında konuşun

- **Münferit etkilenen kişiler** - yeniden yerleşim sürecinde yaşadıkları hakkında sorular sorun, görüşlerini dinleyin ve Müşterinin yeniden yerleşim planlarının yapılması ve uygulanması sırasında neler yapmış olduğunu kontrol edin; ve
- **Topluluk liderleri ve temsilcileri** - Müşterinin yeniden yerleşim planlarını yaparken ve uygularken hangi adımları attığını kontrol etmek, süreç hakkındaki düşüncelerini öğrenmek ve süregelen bir sorun olup olmadığını anlamak için bu kişilerle görüşün.

NOT: Aşağıdaki soruların Projenin mevcut durumunu yansıtacak şekilde değiştirilmesi gerekebilir.

Çevresel ve Sosyal Yönetici /Arazi Edinim Ekibiyle yapılacak görüşme

Görev 1 sırasında oluşturulan listedeki sorulara yanıt almak için Çevresel ve Sosyal Yöneticiyle ya da Arazi Edinim Ekibinin temsilcileriyle görüşülmelidir. Bu toplantı sırasında aşağıdaki sorular sorulabilir:

- Arazi ediniminin bugünkü ve gelecekteki durumu nedir?
- Yeniden yerleşim sürecini yönetmede hangi iç kaynakları kullanıyorsunuz, örneğin Projeden etkilenen kişilerin katılımını sağlamak için halkla ilişkiler sorumlusu var mı, danışman kullanıyor musunuz?
- Bu insan kaynakları yeterli mi?
- Önümüzdeki 12 ay içinde personelinizi artırmayı planlıyor musunuz?
- Mevcut Projenin programı yeniden yerleşim açısından ne ölçüde gerçekçi? Gecikme yaşanması ihtimali var mı?
- Proje, arazi edinimi ile ilgili olarak ne tür zorluklarla karşılaşıyorsunuz (örn. mülk sahiplerinin bulunamaması; arazinin kime ait olduğuna dair anlaşmazlık yaşanması vb.), bu tür zorlukların üstesinden gelmek için ne yapıyorsunuz?
- Projeden etkilenen kişilere, nakdi tazminat almak yerine benzer nitelikte arazi almayı tercih etmenin avantajlarını anlattınız mı?
- Projeden etkilenen kişilere iş imkanı gibi Projeye ilgili faydalar sağlanıyor mu?
- Yükleniciler arazi ediniminden geçici ya da kalıcı şekilde sorumlu olacak mı ve bu durum nasıl yönetilecek?
- Arazi edinimi ile ilgili ne gibi şikayetler aldınız? Bu şikayetler halledildi mi, bekleyen şikayet var mı ve şikayetlerin nedeni ne?

Projeden etkilenen kişiler/topluluk liderleri ve temsilcileri ile görüşmeler

Saha ziyareti sırasında rastgele kişiler seçilerek, bu kişilerle görüşülmelidir. Topluluk liderleriyle de benzer bir görüşme yapılmalıdır. Görüşmeler sırasında, kişinin cinsiyeti, tahmini yaşı gibi genel özelliklerini kaydedin ve bu kişinin savunmasız bir gruba dahil olduğuna dair bir işaret varsa bunu da not edin.

Projeden etkilenen bir kişiyle ya da topluluk lideriyle görüşmeden önce, kendinizi tanıtır, ziyaretinizin amacını açıklayın ve bir kaç kısa soru soracağınızı söyleyin.

Sahaya yaptığınız kısa ziyaretiniz sırasında rastgele seçildiklerini belirtin. Görüşmenin yaklaşık 10 dakika süreceğini, görüşmenin gizli olması için hiçbir kişisel bilgi almayacağınızı belirtin ve ilk soruyu sormadan önce devam etmek isteyip istemediklerini sorun.

Aşağıdaki soruları sormak isteyebilirsiniz:

- Mesleğiniz nedir?
- Arazi ediniminin sizi nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?
- Proje ve arazi üzerindeki etkileri hakkında nasıl bilgilendirildiniz ve size nasıl bir bilgi verildi?
- Size göre, sağlanan bilgiler neden arazi edinimine ihtiyaç duyulduğunu anlamanız için yeterli miydi?
- Envanter tespiti sırasında hazır bulundunuz mu? Değilse, nedenlerini açıklayın (örneğin hasat mevsimiydi; çocuklara bakmam lazımdı; misafirlerim vardı zamanı uygun değildi, zamanı ve amacı hakkında bilgim yoktu vs.)
- Kesim tarihinin ne zaman olduğunu ve ne anlama geldiğini biliyor musunuz?
- Tazminat alma hakkınız olduğunu ve ne kadar alacağınızı biliyor musunuz? Yanıt Evet ise, hakkınızın ne olduğunu tam biliyor musunuz ve sunulan tazminat miktarından memnun musunuz?
- Arazinize ya da bir mülkünüzü erişiminizi kaybedecekseniz, nakit tazminatına alternatif olarak size ikame arazi veya ikame konut teklif edildi mi?
- Gelecekteki yaşam standardınızı ve geçiminizi iyileştirmek için size yeniden yerleşim yardımı teklif edildi mi?
- Araziniz üzerinde çalışma başladı mı veya araziye erişiminiz kısıtlandı mı? Yanıt Evet ise, tazminat aldınız mı?
- Elinizde satın alma sözleşmesi, kendiniz ve proje tarafından imzalanmış kira sözleşmesi gibi ilgili belgeler var mı?
- Proje hakkında nasıl şikayette bulunacağınızı biliyor musunuz?
- Yanıt Evet ise, sizce, Projenin şikayet mekanizması erişilebilir ve amaca uygun mu?
- Mahkemeler nezdinde yasal yollara ya da başka adli işlemlere başvurma konusunda Müşteriden herhangi bir destek aldınız mı?
- Size Projeden doğrudan yararlanma imkanı tanındı mı, örneğin çalışma fırsatı verildi mi?
- Genel olarak, Projede bugüne kadar yürütülen yeniden yerleşim sürecinden ne kadar memnunsunuz?

Edinilecek Proje arazilerinin denetimi

Saha ziyareti sırasında, yeniden yerleşim sürecine konu araziler ve diğer yerler incelenmelidir. Gelecekte edinilecek arazilerin yanı sıra yeni konut alanlarına kamu altyapısının ve hizmetlerinin ne ölçüde götürüldüğünü değerlendirmek için, Müşteri tarafından temin edilen yeni yapılara taşınmış olan haneler ziyaret edilebilir. Arazi edinimi çok sayıda insanı etkileyebileceğinden, şu anda birçok kişi tarafından kullanılmakta olan ve Proje için edinilecek arazilere özellikle dikkat edilmelidir.

NOT: Ayrılmadan önce EBRD'nin PK5 kapsamındaki temel koşulların karşılandığından emin olmak için arka sayfadaki kontrol listesini doldurun.

Görev 3 - EBRD formatını kullanarak analiz ve raporlama yapma

Görev 1 ve 2'nin bulgularının, EBRD'nin bu eğitim programında 3 numaralı Modülünde yer alan Raporlama Çerçevesine uygun şekilde sunulması gereklidir.

Toplanan verilerin analizi sırasında aşağıdakileri göz önünde bulundurun:

- Proje tesislerinin ve altyapısının yer alacağı yerlerde mevcut arazi kullanımları nelerdir?
- Aynı etki alanındaki üçüncü taraflarca yapılan projelerin araziye ayrıca etkileme potansiyeli var mı? Yanıt Evet ise Müşteri bu üçüncü taraflarla yeniden yerleşimin planlanması ve tazminat faaliyetlerini koordine edip, uyumlu hale getiriyor mu?
- Müşteri, alternatif tasarımlara bakarak, yer değiştirmenin (özellikle insanların taşınmasını gerektiren fiziksel yer değiştirmenin) nasıl önlenebileceğini veya en aza indirgenebileceğini araştırmak için yeterince çaba göstermiş mi?
- Müşteri sadece yasal haklara sahip olanları değil, etkilenen tüm kategorileri tespit etmek için tedbir almış mı?
- Etkilenen kişiler yeniden yerleşim planlaması sürecine yeterince katılmış mı?
- Müşteri, Projeden etkilenen kişilere, nakdi tazminat almak yerine benzer nitelikte arazi almayı tercih etmenin potansiyel avantajlarını anlatmış mı?
- Müşteri ikame konut sağlıyorsa, bu konutlar uygun kalitede ve büyüklükte mi ve yerel altyapıya ve hizmetlere erişimi öncekilere benzer durumda mı?
- Müşteri konut varlıkları için nakit tazminat ödüyorsa, değerlendirme yöntemi EBRD'nin 'tam ikame maliyeti' tanımını yansıtıyor mu?
- Yeniden yerleşim planlarında yer alan geçim kaynaklarını eski haline getirme tedbirleri uygulanabilir ve gerçekçi tedbirler mi? Bu tedbirler oluşturulurken, etkilenen kişilerle yakın bir çalışma yürütülmüş mü?
- Yeniden yerleşim planları yapılırken hane halkının tüm üyelerine (kadınlar dahil) yeterince danışılmış mı?
- Yeniden yerleşim planları, yerinden edilmenin kadınları erkeklerden nasıl daha farklı şekillerde etkileyebileceğini açıklıyor ve bu konuda atılacak sağlıklı adımlar içeriyor mu?
- Projeden etkilenen kişilerin geçim kaynaklarını eski haline getirme ve yaşam standartlarını yükseltme stratejisinin bir parçası olarak, etkilenen kişilere Projeye ilgili faydalar, örneğin iş imkanı sağlanıyor mu?
- Şikayetler Müşterinin şikayet mekanizmasına uygun olarak yönetiliyor ve makul bir süre içinde çözülüyor mu?
- Yer değiştirmenin ölçeği ve büyüklüğü göz önüne alındığında, Proje programında yeniden yerleşim için verilen süre gerçekçi mi?
- Projenin arazi ediniminden dolayı ertelenme riski var mı? Böyle bir gecikmeden kaçınmak için gerekli tüm adımlar atılıyor mu?
- Savunmasız gruptakilerle yeterince istişarede bulunulmuş mu?
- Müşteri, savunmasız gruptaki kişilerin orantısız bir şekilde

etkilenmemesini sağlamak için gerekli tüm adımları atmış mı?

Ek rehberlik, araçlar ve referans belgeleri

PK2'nin uygulanmasına ilişkin ilave EBRD rehber dokümanları burada verilmiştir (Ek 2-4'te yer alan Yeniden Yerleşime dair Rehberlik Dokümanında yeniden yerleşim çerçevelerine ve planlarına ilişkin örnekler yer almaktadır):

- Yeniden Yerleşime dair Rehberlik Dokümanı:
<https://www.ebrd.com/publications/resettlement-guidance-good-practice.pdf>
- Boşluk Analizi için Örnek Tablo: :
<https://www.ebrd.com/publications/resettlement-guidance-good-practice-example-table-gap-analyses.docx>
- Örnek Sosyoekonomik Araştırma Formları:
<https://www.ebrd.com/publications/resettlement-guidance-good-practice-example-socio-economic-survey-form.docx>

EBRD COVID-19 Dayanıklılık Çerçevesi - Yerel Çevresel ve Sosyal Değerlendirme Eğitim Programı

PR5 - Arazi Edinimi, Arazi Kullanımında Kısıtlamalar ve İstemsiz Yeniden Yerleşim - ÇSDD Kontrol Listesi

Lütfen tüm işlemlerin tamamlandığını onaylayın		Evet / Hayır
<i>Arazi edinimiyle ilgili mevcut belgeler</i>		
5.1	Mevcut güzergah ve saha araştırmalarının kopyaları; kadastro araştırmaları, ÇSED Raporları, Yeniden Yerleşim Planları ve Çerçeve belgeleri talep edildi ve mevcut belgeler gözden geçirildi.	
<i>Müşterinin şikayet mekanizması</i>		
5.2	Müşterinin şikayet mekanizması, kaydedilen şikayetler ve şikayet inceleme raporları ve yanıtlarının bir örneği gözden geçirildi.	
<i>Önemli bilgilendirici görüşmeler ve saha ziyareti</i>		
5.3	Arazi ile ilgili etkilerin yönetilmesinden sorumlu Müşteri temsilcileri ile görüşüldü.	
5.4	Yeniden yerleşim sürecinden ne ölçüde memnun olduklarını anlamak amacıyla etkilenen kişiler arasından rasgele seçilen kişilerle görüşüldü.	
5.5	Projede kullanılacak arazi seçimi denetlendi.	
<i>Hassasiyet, izleme ve değerlendirme</i>		
5.6	Projenin savunmasız grupları nasıl etkileyebileceği konusu Müşteri temsilcileriyle görüşüldü.	
5.7	Yeniden yerleşimin nasıl izlendiği (şimdi ve / veya gelecekte) gözden geçirildi.	